מַאי שְׁנָא – במה שונה דין גבו מָעוֹת בחוב אביהם דְּלֹא נוטל הבכור פי שנים, הלא הוא משום דְּלַאו הָנֵי מָעוֹת שָׁבַק אֲבוּהוֹן – שמעות הפירעון אינן אותן המעות שהשאיר אביהם, ומעות אלו לעולם לא היו מצויות אצלו. ולפי זה בגבו קַרְקַע נַמִּי יש לומר כסברא זו, דְּלַאו הָא קַרְקַע שָׁבַק אֲבוּהוֹן – לא קרקע זו בדווקא השאיר להם אביהם לגביית חובו, שכן אם רצה הלוה היה בידו למנוע ממנו מלגבות את הקרקע, ולפרוע לו את החוב בדמים. אם כן, אף בקרקע לא הוחזק האב מעולם, ומדוע נוטל בה הבכור פי שנים.

וְעוֹד הקשה אביי לרבה, (הָא אַתְּ הוּא דְּאָמְרַתְּ) – הרי אתה רבה אמרת להלן (ע"ב) [לגבי מה שאמרו אמוראי ארץ ישראל שנכסים הראויים ליפול לאשה בירושה מזקנתה, ומתה האשה קודם שנפלה הירושה, אין בעלה יורשה, משום שאין בעל יורש את אשתו 'בראוי'], מְסַתַּבְּרָא סַעֲמָא דְּבָנֵי מַעֲרָבָא – מסתבר טעמם של אמוראי ארץ ישראל שהחשיבו נכסים הראויים לירושה ל'ראוי', משום דְּאִי קָדִים סַבְתָּא וְנָפְנָא, זְבִינָה זְבִינֵי – שמכיון שהסבתא יכולה למכור את הנכסים, ובכך לגרום שלא יפלו בירושה, לכן נכסים אלו נחשבים 'ראוי', ומעתה גם הקרקע שגובים היתומים מבעלי חובות של אביהם צריכה להחשב 'ראוי', שהרי הלוה היה יכול למכרם, ולפרוע חובו במעות.

עתה אביי אומר לרבה, מה שיש להקשות על שיטת רב נחמן: לְרַב נַחְמָן קַשְׁיָא, מַאי שְׁנָא – במה שונה דין גבו קַרְקַע בחוב אביהם דְּלֹא נוטל בה הבכור פי שנים, הלא הוא משום דְּלַאו הָא קַרְקַע שָׁבַק אֲבוּהוֹן שקרקע זו לא הניח להם אביהם, ומעולם לא היתה מצויה אצלו. ואם כן בגבו מָעוֹת נַמִּי יש לומר כסברא זו, דְּלַאו הָנֵי מָעוֹת שָׁבַק אֲבוּהוֹן – מעות אלו לא הניח להם אביהם, שכן אינן מעות ההלואה אלא מעות אחרות הן, ומדוע נוטל בהן הבכור פי שנים.

וְעוֹד הקשה אביי על שיטת רב נחמן, הָא אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, יְתוֹמִים שֶׁגָּבוּ לאחר מיתת אביהם קַרְקַע מהלוה בְּחוֹבַת אֲבִיהֶן – עבור חוב שהיה חייב לאביהם, וכמו כן היה חייב אביהם חוב לאדם אחר, בָּעַל חוֹב זה של אביהם חוֹזֵר וְגוֹבֶה מֵהֶן את אותה קרקע שגבו מהלוה של אביהם. ומוכח מדין זה שאותה קרקע שהיתה משועבדת לאביהם נחשבת מוחזקת אצלו אף קודם שגבה אותה בחובו, שאם לא כן איך גובה בעל חובו ממנה. הלא הלכה בידינו, שאין בעל חוב גובה אלא מהמצוי ביד הלוה, ולא מן הראוי. ומאחר שמוכרח מתוך דברי רב נחמן שקרקע זו נחשבת ל'מצוי', איך אמר לענין ירושה שאין הבכור נוטל בה פי שנים.

תשובת רבה לאביי על כל קושיותיו: אָמַר לֵיהּ רבה לאביי, לָא לְדִידִי [–לשיטתי] קַשְׁיָא, וְלָא לְשיטת רַב נַחְמָן קַשְׁיָא. כי מה שחילקנו בין גבו קרקע לגבו מעות, רק בְּסַעֲמָא דְּבָנֵי מַעֲרָבָא שאמרו (לעיל קכה:) שבבור נוטל פי שנים במלוה קָאַמְרִינַן כן. וְאולם לָן [אנו עצמנו] לָא סָבְרָא לָן כן, אלא סוברים אנו כשיטת שמואל, שאין הבכור נוטל פי שנים במלוה, בין בגבו קרקע ובין בגבו מעות.

ומעתה מתיישבות כל קושיות אביי כדלהלן: א. מה שהקשה אביי על שיטת רבה מאי בין גבו קרקע לגבו מעות לא קשה, משום שלשיטתו אכן אין לחלק ביניהם. אלא שבדעת בני מערבא שאמרו שבבור נוטל פי שנים במלוה הוכרח לו חילוק זה. שכן לא מסתבר שפסקו כרבי ולא כחכמים, ובהכרח שחלוק דין גבו מעות מדין גבו קרקע, וחכמים דיברו באופן אחד ובני מערבא דיברו באופן השני. והסתבר לרבה, שדווקא בגבו קרקע יש לבבור פי שנים, משום שקרקע הלוה המשועבדת לאביהם בחובו נחשבת למצויה אצלו. מה שאין כן במעות הלוה שאינן משתעבדות בשעבוד נכסים אלא בשעבוד הגוף בלבד, ועל כן אינן אלא ראוי.

ב. ומעתה מיושבת גם קושיית אביי מסתירת דברי רבה ב'גבו קרקע יש לו', על דבריו בעובדא דסבתא שכל ממון שאפשר להפקיעו מהמורישׁ אינו נחשב מוחזק אלא ראוי. שכן שם לא השתעבדו נכסי הסבתא לא לבת ולא לבעלה, שהרי לא לותה מהם מעולם, ועל כן מאחר שבידּ הסבתא למוכרם ולהפקיע את ירושת הבת, הרי הם בגדר 'ראוי' בלבד אצל הבת. מה שאין כן בקרקע הלוה המשועבדת לאב [שהרי גם אם ימכרנה הלוה יטרוף אותה האב מן הלקוחות], לפיכך היא במוחזקת בידּ האב, ונוטל בה הבבור פי שנים.

ג. מה שהקשה אביי על רב נחמן, מאי שנא קרקע ומאי שנא מעות, לא קשה, משום שאכן רב נחמן אינו מחלק בזה, וסובר שלעולם אין הבבור נוטל פי שנים במלוה לחכמים, וכסברת הקל וחומר שהובאה לעיל (קכד:), 'השתא שבחא דאיתיה ברשותיה אמרי רבנן דלא שקיל, שבחא מיבעיא'. אך בשיטת בני מערבא הוכרח רב נחמן לחלק כחילוק הנ"ל. שהרי פסקו בני מערבא במעשה דסבתא שאין הבעל יורש את אשתו, משום שאם מכרה הסבתא את הנכסים מכירתה קיימת ואין הבת יורשת אותם, ועל כן הם נחשבים רק ל'ראוי'. ואם כן מאותו הטעם אף קרקע שגבו יורשים בחוב אביהם יש לה להחשב לראוי, ואיך שלחו מתם בני מערבא 'בבור נוטל פי שנים במלוה'. ובהכרח שלא אמרו כן אלא בגבו מעות, ומשום שמעות יהיב ומעות שקיל, אבל לא בגבו קרקע.

ד. כמו כן מיושבת קושיית אביי מסתירת דברי רב נחמן לגבי בבור שבגבו קרקע אין לו פי שנים, על מה שפסק ביתומים שגבו קרקע בחובת אביהם, שבעל חוב חוזר וגובה אותה מהם. שכן לעולם אין קרקע זו נחשבת ל'מצוי', אלא שכבר התבאר בפסחים (לא.) בטעם מה שבעל חוב חוזר וגובה אותה מהם, שאינו מדין שעבוד בעלמא, אלא מדין שעבודא דרבי נתן, שכן אומר הבעל חוב ליתומים, כשם שהשתעבד הלוה של אביכם לאביכם כן השתעבד גם לי.

הגמרא מביאה את מעשה הסבתא שהוזכר לעיל. מבררת הגמרא: מַאי סַבְתָּא. משיבה הגמרא: דְּהַהוּא שכיב מרע דְּאָמַר לְהוּ לסובבים אותו,

---

אגרות קודש

ב"ה, ג' סיון, תשט"ו
ברוקלין.

שלום וברכה!

... נהניתי ממ"ש ששניהם משתדלים בעניני שידוכין של תלמידי הישיבה, ובפרט אלו הגלמודים וכו', ויה"ר שחפץ ד' בידם יצליח, ומובן גודל הענין ממ"ש ומה' אשה משכלת, ואמרז"ל, שעוד משׁשת ימי בראשית הקב"ה דוקא מזווג זיווגים, וכל העושה בזה שכרו גדול ביותר, וכמבואר בכמה מקומות...

בברכה לבשו"ט ולקבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

הריני נותן את כל נְכָסַי לְמַבְּתָא [לזקנתי, אם אביו או אם אמו], וּבַתָּרַאי – ואחרי שתמות יהיו הנכסים ליורשים שלי ולא יירשוה יורשיה. הַוָּיָא לֵיהּ בְּרַתָּא דַּהֲוָה נְסִיבָא – היה לו לאותו אדם בת יחידה שהיתה נשואה, שְׁכִיבָא – ומתה בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ וּבְחַיֵּי הַסַּבְתָּא. בָּתַר דִּשְׁכִיבָא סַבְתָּא, אָתָא בַּעַל קָא תָבַע – לאחר שמתה הסבתא בא בעל הבת ותבע את הנכסים. שכן בשעת הצִיווי היתה הבת היורשת של סבתא זו, והרי זה כמו שציוה 'נכסי לסבתא ואחריה לבתי'. לפיכך טען בעלה, מאחר שמתה אשתי יש לי לרשת את הנכסים, שכן הבעל יורש את אשתו.

נחלקו האמוראים שלפנינו בהכרעת הדין במעשה האמור: אָמַר רַב הוּנָא, מדברי הנותן משתמע 'לְיָרְתֵי' וַאֲפִילּוּ לְיָרְתֵי יָרְתֵי – הריני נותן את הנכסים ליורשי ואפילו אם בסופו של דבר יפלו רק ליורשי יורשי שיהיו בעולם בשעת מיתת הסבתא, ובכלל זה בעל הבת. לפיכך הדין עם הבעל, והוא זוכה בנכסים. וְרַב עָנָן אָמַר, משמעות דברי הנותן הם, 'לְיָרְתֵי' וְלֹא לְיָרְתֵי יָרְתֵי – ליורשי הבאים מכתי ולא ליורשי יורשי שאינם באים מכתי אלא מכח יורשי. ומאחר שבשעת מיתת הסבתא אין בתו קיימת, נמצא שאין לו יורשים בעולם אלא רק יורשי יורשים, ועל כן אין יוצאים הנכסים מרשות הסבתא, אלא נשארים הם אצל יורשיה.

הגמרא מביאה את דעת אמוראי ארץ ישראל: שָׁלְחוּ מִתָּם [–משם, מארץ ישראל], הִלְכָתָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב עָנָן, וְלַאו מִמַּעֲשֵׂיהּ – ההלכה היא כדברי רב ענן, אך לא מטעמו שלו אלא מטעם אחר. מפרשים אמוראי ארץ ישראל את דבריהם: הִלְכָתָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב עָנָן, דְּבַעַל לֹא יָרִית [–לא יורש] נכסים אלו אם מתה אשתו בחיי הסבתא. וְאולם לַאו מִמַּעֲשֵׂיהּ המבואר לעיל שמשמעות יורשי אינה כוללת את יורשי יורשיו. דְּאִילּוּ רַב עָנָן סָבַר שלא רק בבעל הדין כן, אלא אַף עַל גַּב דַּהֲוָה לֵיהּ בְּרָא לְבַרְתֵּיהּ לֹא יָרִית – שגם אם היה לה בן לבת זו, לא היה יורש את הנכסים אם מתה בחיי הסבתא, משום שלא נתן את הנכסים אלא ליורשיו שיהיו בעולם בשעת מיתת הסבתא, ולא ליורשי יורשיו. וְלֹא הִיא – ואין זה נכון, אלא ההלכה היא דְּאִילּוּ הָוָה לֵיהּ בְּרָא לְבַרְתֵּיהּ וַדַּאי יָרִית – שאם היה לה בן לבת ודאי היה יורש, ואין אומרים שדעת הנותן היא דווקא על יורשיו, אלא דעתו אפילו על יורשי יורשיו שיהיו בעולם בשעת מיתת הסבתא. וּבַעַל הַיְינוּ סַעְמָא דְּלֹא יָרִית וטעם מה שאין בעלה יורש אותה אם מתה בחיי הסבתא, הוא מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ ממון זה 'רְאוּי' בלבד לבת, שכן לא הוחזקה בו בחייה, אלא היה עדיין ממון הסבתא. וְאֵין הַבַּעַל נוֹטֵל את ירושת אשתו בְּממון הָרְאוּי לה כְּשם שהוא יורשה בְּממון המּוּחְזָק לה, וממילא אינו בכלל 'יורשי יורשיו' לגבי נכסים אלו.

חוזרת הגמרא לשיטת רב הונא ומקשה: אם אכן נכסים אלו אינם אלא 'ראוי' בלבד, מְכָּלָל – משמע דְּרַב הוּנָא שפסק שהבעל יורש אותם סָבַר שבַּעַל נוֹטֵל בְּרָאוּי כְּבמוּחְזָק. והרי לעיל (קיג.) מבואר מדרשות הכתובים שאין הבעל נוטל בראוי, ואין חולק בדבר.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, דָּבָר זֶה נִפְתַּח בְּגְדוֹלִים – ברב הונא שהתחיל להשמיענו דין זה, וְנִפְתַּיִים ביאורו בְּקְטַנִּים – בי עצמי. שלעולם אין הנכסים קרויים 'ראוי' אלא אף בחיי הסבתא הם נחשבים מוחזקים אצל הבת, משום שכָּל הָאוֹמֵר 'אַחֲרֵיךְ' כְּאוֹמֵר מֵעַכְשָׁיו דָּמֵי. כלומר, כל האומר 'נכסי לפלוני ואחרי מותו יהיו לאדם אחר', כבר מעכשיו הוא מקנה את גוף הנכסים לשני, ואינו נותן בהם לראשון אלא קנין פירות עד מיתתו, ולאחר מכן זוכה השני אף בקנין הפירות. לפיכך סובר רב הונא שאם אמר 'נכסי לסבתא ואחריה לבתי', אפילו שמתה הבת בחיי הסבתא הרי היא מורישה את הנכסים לבעלה, שכן נקנו לה בקנין הגוף עוד קודם מיתת הסבתא, והרי הם 'מצוי' אצלה ולא 'ראוי' בלבד.

ביאור סברת בני מערבא שנכסים אלו קרויים 'ראוי' ואין הבעל יורשם: אָמַר רַבָּה, מְסְתַּבְּרָא מַעְמָא דִּבְנֵי מַעֲרָבָא – מסתבר טעמם של אמוראי ארץ ישראל, שכל זמן שהסבתא בעולם אין הנכסים מוחזקים אצל הבת, משום דְּאִי קָדִים סַבְתָּא וְזָבְנָא וְזָבִינָה וְכִינֵי – שאם קדמה הסבתא ומכרה את הנכסים בחייה המכר קיים לעולם. שכן הלכה כרבן שמעון בן גמליאל הסובר שאם נתן מתנה לפלוני, ואחריו לשני, אין השני זוכה במתנה אלא אם כן עדיין נמצאת המתנה ברשות הראשון בשעת מיתתו. אבל אם מכר אותה הראשון לאחרים בחייו, המכר חל לעולם, ואף לאחר שמת הראשון אינה עוברת לשני, אלא נשארת אצל הלוקח. ומזה מוכח שהאומר 'אחריך' אינו כאומר 'מעכשיו', ולא חלה מתנת השני מיד, אלא רק לאחר מיתת הראשון. שהרי אם זוכה השני מיד בגוף המתנה, ואין לו לראשון בה אלא קנין פירות בלבד, לא יתכן שיוכל הראשון למוכרה לאחרים לעולם. נמצא שכל זמן שהסבתא בעולם אין לה לבת כלום בנכסים, ואינם מוחזקים אצלה. לפיכך אין בעלה יורש נכסים אלו, שכן אין הבעל יורש בראוי כבמוחזק.

הגמרא מביאה את הכרעת ההלכה בדין ירושת בעל וירושת בכור: אָמַר רַב פָּפָּא, הִלְכָתָא אֵין הַבַּעַל נוֹטֵל בְּרָאוּי כְּבמוּחְזָק. כלומר, אין הבעל יורש את אשתו אלא בנכסים שהחזיקה בהם קודם שמתה, ולא בנכסים שלא זכתה בהם מעולם, אלא היו רק ראויים להיות שלה אילו היתה בעולם בשעת מיתת מורישה. כגון שמתה בחיי אביה, ולאחר שמת אביה נפלה לה נחלתו כשהיא בקבר, שאין הבעל יורש נחלה זו, אלא בנה יורשה. וְכן אֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל פי שנים בְּממון הָרָאוּי לאביו, כְּשם שהוא נוטל בְּמוּחְזָק לאב. וכגון בשבח שהשביחו הנכסים לאחר מיתת האב, שאין הבכור נוטל בו פי שנים, משום שלא הוחזק שבח זה על ידי האב בחייו. וְכן אֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בְּמִלְוֶה שהיה אחר חייב לאביהם, בֵּין שֶׁנָּבוּ היורשים קַרְקַע בפירעון החוב, וּבֵין שֶׁנָּבוּ מָעוֹת בחוב זה. שכן לא הוחזק האב בקרקע ובמעות אלו, ואינם אלא 'ראוי', ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק.

אגרות קודש

ב"ה, א' סיון, תשט"ו

ברוקלין.

שלום וברכה!

... הנני מעורר גם אותו ע"ד המבואר בתניא ובחסידות בכלל הענין דמוח שליט אל הלב, ומוסיף רבנו הזקן שגם מצד הטבע והתולדה כן הוא, שמזה מובן שאצל **כל** אחד זו היא הנהגה טבעית, ובלבד שלא יגרה את היצר הרע, ובהביא בחשבון ע"ד הזכות של עבודה במסודות חינוך הכשר הנקרא ע"ש כ"ק מו"ח אדמו"ר, הנה יש להשתדל שכל שזכה בזה ימשיך בעבודה זו (כמובן מבלי שיזיק להתלמידים-ות), אף שלפעמים צריך להבליג על רגשות הלב ומוכרחים להתאפק אפילו מהוכחה שע"פ תורה לפי שעה...

בברכה לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות ולבשו"ט.